

УДК 347.952:347.132(477)

DOI 10.33244/2617-4154.3.2020.44-48

О. В. Драган,
д.ю.н., доцент,
Університет ДФС України
e-mail: dragan_ov@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-5696-6360

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ

У статті аналізується чинне законодавство України щодо процедури виконання судових рішень. Окреслено існуючі проблемні питання та зазначається такий проблемний момент, як фrawdаторні правочини. Вказані правочини укладаються боржником з метою запобігання зверненню стягнення на майно. Це призводить до того, що боржниками майно реалізується поза межами виконавчого провадження і, як наслідок, судові рішення залишаються невиконаними. В українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах та автором вказуються закони, якими безпосередньо їх регламентовано. У статті наводяться правові висновки Великої Палати Верховного Суду з цього питання. Запропоновано у разі виявлення випадків відчуження відповідачами майна для уникнення виконання судових рішень вжиття додаткових заходів шляхом звернення до суду з позовними заявами про визнання відповідних правочинів недійсними.

Ключові слова: виконання судових рішень, фrawdаторні правочини, процедура виконання, практика ЄСПЛ, правові висновки Верховного Суду.

Е. В. Драган. Процедура исполнения судебных решений и фrawdаторные сделки

В статье анализируется действующее законодательство Украины относительно процедуры исполнения судебных решений. Определены существующие проблемные вопросы и отмечается такой проблемный момент, как фrawdаторные сделки. Указанные сделки заключаются должником с целью предотвращения обращения взыскания на имущество. Это приводит к тому, что должниками имущество реализуется за пределами исполнительного производства и, как следствие, судебные решения остаются невыполненными. В украинском законодательстве регулируются только в определенных сферах и автором указываются законы, которыми непосредственно их регламентировано. В статье приводятся правовые заключения Большой Палаты Верховного Суду по этому вопросу. Предложено в случае выявления случаев отчуждения ответчиками имущества во избежание выполнения судебных решений принятия дополнительных мер путем обращения в суд с исковыми заявлениями о признании соответствующих сделок недействительными.

Ключевые слова: выполнение судебных решений, фrawdаторные сделки, процедура выполнения, практика ЕСПЧ, правовые заключения Верховного Суду.

Згідно зі ст. 129-1 Конституції України [1] та ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] судові рішення, що набрали законної чинності, є обов'язковими до виконання на всій території України.

Невиконання судових рішень у державі негативно впливає на авторитет судової влади, оскільки не досягається кінцева мета правосуддя – захист інтересів громадян і реальне поновлення їхніх порушених прав. Саме це питання є предметом більшості скарг проти України, що надходять до Європейського суду з прав людини [3].

Конституційний Суд України у своєму рішенні № 18-рп/2012 від 13.12.2012 вказав, що виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [4]. В іншій справі № 5-рп/2013 Конституційний Суд України у рішенні від 26.03.2013 зазначив, що право на судовий захист є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень – складовою права на справедливий судовий захист [5].

На жаль, на практиці не завжди вдається реалізувати конституційний принцип обов'язковості рішень суду – за останні 10 років в Україні стан виконання органами державної виконавчої служби судових рішень не перевищує 15–20 %.

Велика Палата Європейського суду з прав людини 12 жовтня 2017 р. прийняла рішення у справі «Бурмич та інші проти України» та констатувала системний характер проблеми невиконання державою судових рішень. Європейський суд з прав людини постановив, що у подальшому всі заяви проти України щодо невиконання судових рішень не розглядатимуться, а будуть передані до Комітету Міністрів Ради Європи.

Іншими словами, Суд зазначив, що він уже виконав свою роль у цій справі, а саме: ідентифікував системну проблему, констатував порушення права на справедливий суд і надав вказівки щодо заходів, які потрібно прийняти Україні. Суд не вбачає своєї подальшої ролі у вирішенні питання, а повторення тих самих висновків у тисячах подібних справ не вирішить проблеми.

Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що право на судовий розгляд, гарантоване статтею 6, також захищає і виконання остаточних та обов'язкових судових рішень, які у країні, яка поважає верховенство права, не можуть залишатися невиконаними, завдаючи шкоди одній із сторін (Жовнер проти України, № 56848/00, § 33, ЄСПЛ від 29 червня 2004 року) [6].

Отже, практика ЄСПЛ свідчить про те, що невід'ємною умовою забезпечення права на суд є виконання судового рішення.

Однією з причин невиконання судових рішень в Україні є відсутність у боржників майна, на яке може бути звернуто стягнення. Боржниками вживаються різні заходи, спрямовані на їх невиконання.

У разі незастосування судом заходів забезпечення позову Відповідачі у справах з часу набрання судовим рішенням про стягнення з них коштів та до відкриття відповідного виконавчого провадження мають можливість відчужувати належне їм майно третім особам, зокрема близьким родичам. Такі дії відповідачів можуть бути направлені на фіктивний перехід права власності на нерухоме майно до інших осіб з метою приховати це майно від виконання в майбутньому за його рахунок судового рішення про стягнення грошових коштів.

Фраудаторні правочини (правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам) в українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах, зокрема:

- під час банкрутства (ст. 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», цей закон наразі втратив чинність) [7];
 - у разі неплатоспроможності банків (ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [8];
 - у виконавчому провадженні (ч. 4 ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження») [9].
- Загальної норми, яка б безпосередньо встановлювала нікчемність або можливість бути визнаними недійсними договорів, які мають такий юридичний дефект, цивільне законодавство не містить.

Так, відповідно до частини четвертої статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» укладення правочину щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна, є підставою для визнання такого правочину недійсним.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України), і дії учасників цивільних правовідносин мають бути також добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Згідно з частинами другою та третьою статті 13 ЦК України під час здійснення своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах [10].

Це питання минулого, 2019 року, кілька разів було предметом дослідження Верховного Суду.

Так, Верховний Суд 31 липня 2019 року у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 712/15231/17, провадження № 61-42614св18 досліджував питання фраудаторних правочинів (правочини, що вчинено боржником на шкоду кредиторам) [11].

24 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 405/1820/17, провадження № 61-2761св19 (ЄДРСРУ № 83387308) вказував, що, вирішуючи питання про наявність підстав для визнання недійсним правочину внаслідок укладення договору, зміст якого суперечить ЦК України, Верховний Суд врахував, що: 1) відповідач відчужив майно після пред'явлення до нього позову про стягнення заборгованості; 2) майно відчужене на підставі безвідплатного договору; 3) майно відчужене на користь близького родича; 4) після відчуження спірного майна у відповідача відсутнє інше майно, за рахунок якого він може відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредитором [11].

Тобто на переконання Верховного Суду сукупність наведених обставин доводить той факт, що відповідач діяв недобросовісно, зловживаючи своїми цивільними правами на шкоду правам інших осіб, оскільки відчуження належного йому майна відбулося з метою уникнення звернення стягнення кредитором на його майно як боржника.

Крім того, Великою Палатою Верховного Суду 3 липня 2019 року у постанові по справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19) сформовано правову позицію, що

така протизаконна ціль, як укладення особою договору дарування майна зі своїм родичом з метою приховання цього майна від конфіскації чи звернення стягнення на вказане майно в рахунок погашення боргу, свідчить, що його правова мета є іншою, ніж та, що безпосередньо передбачена правочином (реальне безоплатне передання майна у власність іншій особі), а тому цей правочин є фіктивним і може бути визнаний судом недійсним.

Аналогічні правові висновки зроблені у постановках Верховного Суду від 19 жовтня 2016 року (провадження № 6-1873цс16), від 23 серпня 2017 року у справі № 306/2952/14-ц та від 9 вересня 2017 року у справі № 359/1654/15-ц, для відступу від яких Велика Палата Верховного Суду у постанові від 3 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19) не вбачає підстав [11].

Висновки. Отже, у разі виявлення випадків відчуження відповідачами майна для уникнення виконання судових рішень вважаємо за необхідне вжиття додаткових заходів шляхом звернення до суду з позовними заявами про визнання відповідних правочинів недійсними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Драган О. Правовий статус прокурора у виконавчому провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1 (13). С. 82–88. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2017/dragan.pdf>
4. Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2012 р. № 18-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України від 26 березня 2013 р. № 5-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Жовнер проти України» від 29 червня 2004 р., заява № 56848/00. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_221#Text
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. 2343-XII (втратив чинність на підставі Кодексу від 18.10.2018 № 2597-VIII. ВВР. 2019. № 19. ст. 74). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text>
8. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
9. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>
11. Практика Верховного Суду. URL: <https://alibi.dp.ua>

REFERENCES

1. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Pro sudoustriy i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnya 2016 r. № 1402-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Drahon O. Pravovyy status prokurora u vykonavchomu provadzhenni. *Naukovyy chasopys Natsionalnoyi akademiyi prokuratury Ukrainy*. 2017. № 1 (13). S. 82–88. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2017/dragan.pdf>
4. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy vid 13 hrudnya 2012 r. № 18-rp/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12#Text>
5. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy vid 26 bereznya 2013 r. № 5-rp/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>
6. Rishennya YESPL u spravi «Zhovner proty Ukrainy» vid 29 chervnya 2004 r., zayava № 56848/00. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_221#Text
7. Pro vidnovlennya platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannya yoho bankrutom: Zakon Ukrainy vid 14 travnya 1992 r. 2343-XII (vtratyv chynnist na pidstavi Kodeksu vid 18.10.2018 № 2597-VIII. VVR. 2019. № 19. st. 74). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text>
8. Pro systemu harantuvannya vkladiv fizychnykh osib: Zakon Ukrainy vid 23 lyutoho 2012 r. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
9. Pro vykonavche provadzhennya: Zakon Ukrainy vid 2 chervnya 2016 r. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
10. Tsyvilnyy Kodeks Ukrainy vid 16 sichnya 2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>
11. Praktyka Verkhovnoho Sudu. URL: <https://alibi.dp.ua>

O. Dragan. Vasylivna Procedure for execution of court decisions and fraud transactions

The article analyzes the current legislation of Ukraine on the procedure of execution of court decisions. Current problematic issues are outlined and such problematic moment as fraudulent transactions is determined. These transactions are concluded by the debtor in order to prevent foreclosure on the property. This leads to the fact that the debtors sell the property outside the enforcement proceedings and, as a result, court decisions remain unenforced. In the Ukrainian legislation they are regulated only in certain areas and the author points out the laws that directly regulate them. The article presents the legal conclusions of the Grand Chamber of the Supreme Court on this issue. The article proposes to take additional measures by going to court with statements of claim for invalidation of the relevant transactions in order to avoid the execution of court decisions in case of detecting cases of alienation of property by the defendants.

Key words: enforcement of court decisions, fraud transactions, enforcement procedure, practice of ECHR, legal conclusions of the Supreme Court.

Стаття надійшла до редколегії 1 вересня 2020 року